

ATGRIEŠANAS EFEKTIVITĀTE LATVIJĀ: IZAICINĀJUMI UN LABĀ PRAKSE SAISTĪBĀ AR ES TIESĪBU AKTIEM UN STANDARTIEM

MAZA APJOMA IZPĒTES DARBS

Rīga, 2017.gada septembris

Ar Eiropas Savienības Padomes 2008.gada 14.maija lēmumu Nr.2008/381/EK izveidots Eiropas migrācijas tīkls, kura mērķis ir pildīt Eiropas Savienības un dalībvalstu institūciju informācijas vajadzības, sniedzot aktuālu, objektīvu, uzticamu un salīdzināmu informāciju par migrācijas un patvēruma jomu, tādā veidā atbalstot Eiropas Savienības politikas veidošanu minētajās jomās. Eiropas migrācijas tīklu izmanto arī, lai sabiedrībai nodrošinātu informāciju par šiem jautājumiem.

Eiropas migrācijas tīklu veido Eiropas Komisija un dalībvalstu nozīmēti kontaktpunkti. Katrs kontaktpunkts izveido valsts migrācijas tīklu.

Katrs valsts kontaktpunkts sagatavo izpētes darbus, kuru tēmas ir noteiktas attiecīgā gada darba programmā. Izpētes darbu tēmas ir saistītas ar trešo valstu valstspiederīgo migrācijas jomu.

Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkts ir Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde.

Kontakti:

Čiekurkalna 1.līnija 1, k-3,

Rīga, Latvija, LV-1026

Tālrunis: +371 67219492

Fakss: +371 67219431

E-pasts: emn@pmlp.gov.lv

Tīmeklis: www.emn.lv

Darba autori:

Ieva Ostrovska, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Personu statusu kontroles nodaļas vecākā referente

Anželika Alikā, Valsts robežsardzes Galvenās pārvaldes Dienesta organizācijas pārvaldes Atgriešanas un patvēruma meklētāju lietu nodaļas galvenā inspektore

Stanislavs Lopatinskis, Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkta eksperts.

Recenzents:

Sanda Cielēna, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Personu statusa kontroles nodaļas vadītāja

Projekts tika finansēts ar Eiropas Komisijas atbalstu. Šī publikācija atspoguļo vienīgi autoru uzskatus, un Eiropas Komisijai nevar uzlikt atbildību par tajā ietvertās informācijas jebkuru iespējamo izlietojumu.

Projektu līdzfinansē Eiropas Savienība

Saturs

KOPSAVILKUMS	4
DEFINĪCIJAS	5
1. Nacionālās situācijas pārskats par trešo valstu pilsoņu izraidīšanas procedūru Latvijā	7
2. Sistemātiska izbraukšanas rīkojumu un lēmumu par piespiedu izraidīšanu izdošana	9
3. Bēgšanas risks	10
4. Izbraukšanas rīkojumu un lēmumu par piespiedu izraidīšanu efektīva izpilde	12
4.1. Savstarpēja ES dalībvalstu atgriešanas lēmumu atzīšana	12
4.2. Ceļošanas dokumenti	12
4.3. Aizturēšana	13
4.4. Aizturēšanai alternatīvu līdzekļu izmantošana izraidīšanas procedūras ietvaros	15
5. Procesuālās garantijas un tiesiskās aizsardzības līdzekļi	16
6. Ģimenes dzīve, bērni un veselības jautājumi	16
7. Brīvprātīga izceļošana	18
8. Ieceļošanas aizliegums	19
9. Secinājumi	20
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	22

KOPSAVILKUMS

Maza apjoma izpētes darba “*Atgriešanas efektivitāte dalībvalstīs: izaicinājumi un labā prakse saistībā ar Eiropas Savienības likumiem un standartiem*” mērķis ir analizēt Eiropas Savienības (turpmāk – ES) noteikumu ietekmi uz atgriešanu, tostarp Atgriešanas direktīvas un citu saistīto tiesību aktu ietekmi uz ES dalībvalstu atgriešanas īstenoto politiku un praksi, tādējādi pētot izsniegto atgriešanas lēmumu efektivitāti visās ES dalībvalstīs. Pētījums sniedz pārskatu par nelikumīgajiem migrantiem, kuriem ir izsniegts atgriešanas lēmums, bet kuru izraidīšana vēl nav veikta. Tāpat sniedz ieskatu par problēmām, ar kurām saskaras dalībvalstis, īstenojot atgriešanas procedūru, kā arī identificē labo praksi saistībā ar atgriešanas procedūras izpildi, ievērojot personas cieņas, pamattiesību un neizraidīšanas principus.

Latvija, pārņemot Atgriešanas direktīvas¹ nosacījumus, iekļāva tos Imigrācijas likumā² un tam pakārtotajos normatīvajos aktos. Pašlaik par katru trešās valsts pilsoni, kurš nelikumīgi uzturas Latvijas Republikā, izdod atgriešanas lēmumu. Latvijā pastāv divu veidu atgriešanas lēmumi – izbraukšanas rīkojums (brīvprātīgā atgriešanās) un lēmums par piespiedu izraidīšanu. Latvijā atgriešanas lēmums ir atsevišķs administratīvais akts, kurā neietver citus lēmumus, piemēram, lēmumu par likumīgās uzturēšanās izbeigšanu vai atteikumu piešķirt starptautisko aizsardzību.

Atgriešanas lēmumus izdod gan Pilsonības migrācijas lietu pārvalde, gan Valsts robežsardze. Katra lieta tiek skatīta individuāli un, pieņemot lēmumu, tiek izvērtēti visi konkrētās lietas apstākļi. Atgriešanas lēmums netiek izsniegts personai, kuras atrašanās vieta nav zināma, jo nav iespējams iepazīstināt šo personu ar lēmumu.

Saskaņā ar Imigrācijas likumu Valsts robežsardzes amatpersona ir tiesīga pieņemt lēmumu par trešās valsts pilsoņa aizturēšanu, ja pastāv trešās valsts pilsoņa bēgšanas risks un vēl kāds no Imigrācijas likumā minētiem apstākļiem, piemēram, identitātes slēpšana, nelikumīga robežas šķērsošana, viltotu dokumentu izmantošana u.c.

Aizturēt trešās valsts pilsoni, kurš nelikumīgi uzturas Latvijas teritorijā, ir tiesīgi: Valsts robežsardze (uz laiku līdz 10 diennaktīm) un tiesa (uz laiku, kas ir ilgāks par 10 diennaktīm). Maksimālais aizturēšanas termiņš ir 6 mēneši. Īpašos gadījumos aizturēšanas termiņu var pagarināt uz papildu 12 mēnešiem.

2015.gadā tika aizturēti **743** trešo valstu pilsoņi, 2016.gadā – **671**. 2016.gada 31.decembrī Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā atradās **84** trešo valstu pilsoņi.

Valsts robežsardze humānu apsvērumu dēļ var piemērot alternatīvu aizturēšanas līdzekli: regulāra reģistrēšanās vai ceļošanas dokumentu nodošana Valsts robežsardzei.

Latvijā ir izstrādāts Pasākumu plāns³ negaidītam trešo valstu pilsoņu pieplūdumam, kur ir noteikta kārtība ārkārtas situācijas risināšanai, atrunājot trešo valstu pilsoņu izmitināšanas un uzturēšanās nosacījumu nodrošināšanu.

Lēmumu par trešās valsts pilsoņa izraidīšanu pieņem, vērtējot katru gadījumu atsevišķi. Pieņemot atgriešanas lēmumu, iestāde izvērtē un analizē situāciju valstī, uz kuru plānots izraidīt trešās valsts pilsoni (vai nepastāv kara darbība, nav dabas katastrofas u.c.), pārbauda trešās valsts pilsoņa sniegto informāciju par iespējamajiem draudiem atgriešanas galamērķa valstī.

¹ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi, Oficiālais Vēstnesis, L 248, 24/12/2008.

² Imigrācijas likums, Latvijas Vēstnesis 169 (2744), 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

³ Ministru kabineta rīkojums “Par Pasākumu plānu institūciju saskaņotai rīcībai saistībā ar patvēruma meklētāju iespējamo masveida ierašanos Latvijā no krīzes skartām valstīm” Latvijas Vēstnesis 106 (4709), 20.11.2012. – [stājās spēkā 04.07.2012.]

Personai ir tiesības septiņu dienu laikā pēc tam, kad stājies spēkā izbraukšanas rīkojums vai lēmums par piespiedu izraidīšanu un tajos ietvertais ieceļošanas aizliegums Šengenas teritorijā, tos apstrīdēt padotības kārtībā augstākā iestādē.

Īslaicīgās aizturēšanas vietā neievieto trešās valsts pilsoni, kas ir īpaši aizsargājama persona — nepilngadīga persona, persona ar invaliditāti, persona vecumā, kuru sasniedzot, Latvijā piešķir vecuma pensiju, grūtniece, viens no vecākiem, ar kuru kopā ir vecāku nepilngadīgais bērns (bērni), un persona, kas pārcietusi nopietnu psiholoģisku, fizisku vai seksuālu vardarbību.⁴ Nepilngadīga trešās valsts pilsoņa bez pavadības bāriņtiesas nozīmētais likumiskais pārstāvis nodrošina bērna labāko interešu un tiesību ievērošanu visā izraidīšanas procesā, tai skaitā atgriešanas lēmuma izdošanā.

Izbraukšanas rīkojumā uzliktā pienākuma izpildei nosaka termiņu no 7 līdz 30 dienām. Trešās valsts pilsonim ir tiesības izpildīt šo pienākumu agrāk, nekā noteikts izbraukšanas rīkojumā. Ja personai ir izsniegts izbraukšanas rīkojums un norādītajā termiņā veselības problēmu dēļ nav iespējams izceļot, izceļošanas termiņš var tikt pagarināts līdz vienam gadam.

Ja, pieprasot uzturēšanās atļauju, trešās valsts pilsonis ir sniedzis nepatiesas ziņas, vai uzturēšanās atļaujas pieprasīšana ir nepārprotami nepamatota, termiņu, kādā trešās valsts pilsonim jāizpilda izbraukšanas rīkojums, var noteikt īsāku par septiņām dienām.

Trešās valsts pilsonim var noteikt ieceļošanas aizliegumu uz laika posmu no 30 dienām līdz 3 gadiem. Nosakot ieceļošanas aizlieguma termiņu, ņem vērā pārkāpuma izdarīšanas iemeslu un tā objektīvos apstākļus, izdarītā pārkāpuma ilgumu, atbildību mīkstinošus un pastiprinošus apstākļus.

DEFINĪCIJAS⁵

Aizturēšana: Globālās migrācijas kontekstā administratīvas vai tiesas iestādes(žu) noteikts nesodošs administratīvs līdzeklis personas brīvības ierobežošanai ar ieslodzījuma palīdzību, lai varētu īstenot citu procedūru.

Aizturēšanas telpa: Globālā kontekstā speciāla telpa, kas tiek izmantota trešo valstu pilsoņu aizturēšanai saskaņā ar valsts tiesību aktiem. ES atgriešanas kontekstā speciāla telpa trešās valsts pilsoņa, kurš ir atgriešanas procedūras subjekts, aizturēšanai, lai sagatavotos atgriešanai un/vai veiktu izraidīšanas procedūru, jo īpaši gadījumā, ja pastāv aizbēgšanas risks vai konkrētais trešās valsts pilsonis izvairās vai kavē sagatavošanos atgriešanas vai izraidīšanas procesam.

Atbalstīta brīvprātīga atgriešanās: Brīvprātīga atgriešanās vai brīvprātīga izceļošana, ko nodrošina ar loģistikas, finanšu un/vai citu materiālu palīdzību.

Atgriešanas lēmums/ izbraukšanas rīkojums/ lēmums par piespiedu izraidīšanu: Administratīvs vai tiesas lēmums vai akts, ar kuru trešās valsts pilsoņa uzturēšanās tiek uzskatīta vai pasludināta par nelikumīgu un kas norāda vai uzliek pienākumu atgriezties.

Atgriešana/ izraidīšana: Saskaņā ar Atgriešanas direktīvas 3.panta 3.punktu ir trešās valsts pilsoņa atgriešanās process - brīvprātīgi vai saskaņā ar piespiedu atgriešanos uz:

⁴ Imigrācijas likums, Latvijas Vēstnesis 169 (2744), 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

⁵ Izmantotas definīcijas no EMT vārdnīcas, 3.0,

Pieejams: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/docs/emn-glossary-en-version.pdf, vai pieminētajiem ES tiesību aktiem, ja vien zemsvītras piezīmēs nav norādīts citādi.

- personas izcelsmes valsti, vai
- tranzīta valsti saskaņā ar Kopienas vai divpusējiem atpakaļuzņemšanas nolīgumiem vai citiem pasākumiem; vai
- citu trešo valsti, uz kuru konkrētais trešās valsts pilsonis brīvprātīgi nolemj atgriezties un kurā viņš vai viņa tiks pieņemta.

Atgriešanās programma: Programma, lai atbalstītu (piemēram, finansiāli, organizatoriski, konsultatīvi) izraidīšanu, iespējams, tai skaitā izraidāmā reintegrācijas pasākumus no valsts vai trešās puses, piemēram, starptautiskas organizācijas.

Bēgšanas risks: ES kontekstā atsevišķu gadījumu esamība, balstoties uz objektīviem likumā noteiktiem kritērijiem, lai uzskatītu, ka trešās valsts pilsonis, uz kuru attiecas atgriešanas procedūra, var aizbēgt.

Brīvprātīga atgriešanās: Atbalstīta vai neatkarīga atgriešanās uz izcelsmes valsti, tranzīta valsti vai trešo valsti, pamatojoties uz izraidāmā brīvo gribu.

Brīvprātīga izceļošana: Pienākuma atgriezties noteiktā laika periodā atgriešanas lēmumā minētā iemesla dēļ ievērošana.

Ieceļošanas aizliegums: Administratīvs vai tiesas lēmums vai akts, kas aizliedz noteiktā laika posmā ieceļot un uzturēties dalībvalstu teritorijā, kas iekļauts atgriešanas lēmumā.

Izraidāmais: Persona, kas dodas no uzņēmējvalsts atpakaļ uz izcelsmes valsti, pilsonības valsti vai pastāvīgās dzīvesvietas valsti parasti pēc ievērojama laika posma pavadīšanas uzņēmējvalstī, brīvprātīgi vai piespiedu kārtā, atbalstīti vai spontāni. Šī definīcija ietver visas migrantu (personas, kuras legāli ir uzturējušās valstī, kā arī personas, kurām atteikts piešķirt starptautisko aizsardzību) kategorijas un dažādus veidus, kādos atgriešana tiek īstenota (piemēram, brīvprātīga, piespiedu, atbalstīta un spontāna). Tā neietver uzturēšanos, kas ir īsāka par trīs mēnešiem (piemēram, brīvdienu apmeklējumus vai darījuma tikšanās un citus apmeklējumus, kas parasti tiek uzskatīti par tādiem, kas neilgst ilgāk par trīs mēnešiem).

Lēmums par piespiedu izraidīšanu: Administratīvs vai tiesas lēmums vai akts, kas paredz piespiedu izraidīšanu.

Nelikumīga uzturēšanās: Trešās valsts pilsoņa, kurš neatbilst vai vairs neatbilst Šengenas Robežu kodeksa 5.pantā minētajiem ieceļošanas nosacījumiem vai citiem ieceļošanas nosacījumiem, atrašanās dalībvalsts teritorijā.

Persona, kas pārsniedz atļauto uzturēšanās termiņu: Globālā kontekstā persona, kas paliek valstī pēc perioda, par kuru tika piešķirta atļauja ieceļot. ES kontekstā persona, kura ir likumīgi ieceļojusi, bet pēc tam uzturējusies ES dalībvalstī pēc atļautā uzturēšanās termiņa beigām bez attiecīgās vīzas (parasti 90 dienas vai seši mēneši), vai vīzas un/vai uzturēšanās atļaujas

Persona, kurai atteikts piešķirt starptautisko aizsardzību: Persona, uz kuru attiecas pirmās instances lēmums, ar kuru noraida starptautiskās aizsardzības pieteikumu, tostarp lēmumi, ar kuriem pieteikumus uzskata par nepieņemamiem vai nepamatotiem, un lēmumi prioritārās un paātrinātās procedūrās, ko pārskata periodā pieņēmušas administratīvās vai tiesu iestādes.

Piespiedu izraidīšana: Atgriešanās pienākuma izpilde, proti, fiziska transportēšana ārpus dalībvalsts.

Trešās valsts pilsonis: Jebkura persona, kura nav Eiropas Savienības pilsonis Līguma par Eiropas Savienības darbību 20. panta 1. punkta izpratnē un kura nav persona, kurai ir tiesības brīvi pārvietoties Savienībā, kā tas noteikts Šengenas Robežu kodeksa 2. panta 5. punktā.

1. NACIONĀLĀS SITUĀCIJAS PĀRSKATS PAR TREŠO VALSTU PILSONU IZRAIDĪŠANAS PROCEDŪRU LATVIJĀ

Latvijā Atgriešanas direktīvas nosacījumu ieviešana tika iekļauta Imigrācijas likumā⁶ un tam pakārtotajos normatīvajos aktos.

Par trešās valsts pilsoni, kurš konstatēts nelikumīgi uzturamies Latvijas Republikā, pieņem atgriešanas lēmumu. Latvijā pastāv divu veidu lēmumi – izbraukšanas rīkojums (angļu val. *return decision*) un lēmums par piespiedu izraidīšanu (angļu val. *removal order*). Izdodot trešās valsts pilsonim izbraukšanas rīkojumu, Latvija var piemērot „*in absentia*” procedūru.

Latvijā atgriešanas lēmums ir atsevišķs administratīvs akts, kurā neietver citus lēmumus, piemēram, lēmumu par likumīgās uzturēšanās izbeigšanu vai atteikumu piešķirt starptautisko aizsardzību. Tomēr gadījumā, ja atgriešanas procedūrā pieņem lēmumu par ieceļošanas aizlieguma noteikšanu trešās valsts pilsonim, to iekļauj atgriešanas lēmumā.

Lēmumu par izbraukšanas rīkojumu vai lēmumu par piespiedu izraidīšanu var pārsūdzēt Administratīvajā rajona tiesā septiņu dienu laikā pēc tā spēkā stāšanās dienas. Pieteikuma iesniegšana tiesā neaptur minēto lēmumu darbību. Administratīvās rajona tiesas spriedumu var pārsūdzēt, iesniedzot kasācijas sūdzību Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentam.

Valsts nodrošina trešās valsts pilsonim bezmaksas juridisko palīdzību atgriešanas lēmuma pārsūdzēšanas laikā, ja:

- trešās valsts pilsonim nepietiek līdzekļi, viņš uzturas Latvijas Republikā un attiecībā uz viņu izdots izbraukšanas rīkojums vai lēmums par piespiedu izraidīšanu;
- viņš Imigrācijas likumā noteiktajos gadījumos un kārtībā aizmirsts un uzturas Latvijas Republikā speciāli iekārtotās telpās vai izmitināšanas centrā.

Trešās valsts pilsonim ir tiesības par saviem līdzekļiem saņemt juridisko palīdzību jebkurā izraidīšanas procedūras posmā.

Trešās valsts pilsoni, kuram piemēro izraidīšanas procedūru, informē par iespēju izceļot brīvprātīgi, izmantojot brīvprātīgās atgriešanās un reintegrācijas palīdzības programmu. Brīvprātīgās atgriešanās un reintegrācijas palīdzību Latvijā sniedz Starptautiskās Migrācijas organizācijas Rīgas birojs.

Lēmumam par piespiedu izraidīšanu obligāti pievieno nacionālo un Šengenas ieceļošanas aizliegumu. Šī norma nav obligāta gadījumā, ja lēmumu izdod attiecībā uz nepilngadīgiem trešās valsts pilsoņiem.

Izbraukšanas rīkojumā var iekļaut nacionālo un Šengenas ieceļošanas aizliegumu. Savukārt, izbraukšanas rīkojumā, kas izdots trešās valsts pilsonim, kas ir atzīts par cilvēku tirdzniecības upuri vai bijis iesaistīts nelegālās imigrācijas veicināšanā un sadarbojies ar attiecīgajām valsts iestādēm, neietver nacionālo un Šengenas ieceļošanas aizliegumu.

⁶ “Imigrācijas likums”, Latvijas Vēstnesis, Nr. 169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

Trešās valsts pilsonim var noteikt ieceļošanas aizliegumu uz laika posmu no 30 dienām līdz 3 gadiem. Nosakot ieceļošanas aizlieguma termiņu, ņem vērā pārkāpuma izdarīšanas iemeslu un tā objektīvos apstākļus, izdarītā pārkāpuma ilgumu, atbildību mīkstinošus un pastiprinošus apstākļus, trešās valsts pilsoņa subjektīvo attieksmi pret izdarīto pārkāpumu un pārkāpumus, kas tika izdarīti iepriekšējās ieceļošanas reizēs, trešās valsts pilsoņa saikni ar Latviju un citus apstākļus.

Ja trešās valsts pilsonis var pierādīt, ka viņš pilnībā ir izpildījis izbraukšanas rīkojumu, viņam noteikto ieceļošanas aizlieguma termiņu var atcelt vai samazināt.

Trešās valsts pilsoni, kurš ir sasniedzis 14 gadu vecumu, var aizturēt, lai veiktu viņa piespiedu izraidīšanu vai atpakaļnodošanu trešajai valstij saskaņā ar starptautisko līgumu, kā arī ja pastāv bēgšanas iespējamība vai ir pamats domāt, ka trešās valsts pilsonis izvairīsies no izraidīšanas vai traucēs izraidīšanas procedūras. Minēto nosacījumu esamību pamato Imigrācijas likumā 51.panta 2.daļā noteiktie apstākļi.⁷

Aizturētos trešo valstu pilsoņus, kuriem piemēro izraidīšanas procedūru, izmitina speciāli šim mērķim paredzētajos izmitināšanas centros. Šobrīd Latvijā ir divi Valsts robezsardzes Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centri (Daugavpils (netālu no Latvijas - Baltkrievijas robežas) un Mucenieki (30 km no Rīgas, darbu uzsāka 2017.gadā)). Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centri ir Valsts robezsardzes struktūrvienības. Šie izmitināšanas centri tiek izmantoti tikai nelikumīgo migrantu izmitināšanai, tajos nevar tikt izmitināti trešo valstu pilsoņi, kuriem piemēro citas procedūras.

Trešās valsts pilsonim ir tiesības pārsūdzēt pieņemto lēmumu par viņa aizturēšanu tiesā no aizturēšanas brīža.

Valsts robezsardze, pieņemot lēmumu par trešās valsts pilsoņa aizturēšanu, lemj par iespēju piemērot viņam vienu no Imigrācijas likumā noteiktajiem aizturēšanai alternatīvajiem līdzekļiem:

- 1) reģistrēšanās Valsts robezsardzes struktūrvienībā;
- 2) ceļošanas dokumenta un citu personu apliecināšanu dokumentu nodošana Valsts robezsardzei.

Latvijas praksē nav bijis gadījumu, kad tiesa interpretē nacionālās tiesību normas atgriešanas jomā. Latvijas kompetentās iestādes ņem vērā Eiropas tiesas spriedumus par Atgriešanas direktīvas normu piemērošanu.

Latvija nepiemēro Atgriešanas direktīvas nosacījumus, kas minēti 2(2) (a) un (b) pantos, kas nozīmē, ka Imigrācijas likumā ir noteikts, ka minētajos gadījumos nepieņem atgriešanas lēmumu.

Atgriešanas direktīvas nosacījumus nepiemēro gadījumos, ja:

- 1) ir pieņemts lēmums par atteikumu trešās valsts pilsonim ieceļot (Direktīvas 2(2) (a) pants). Ja, veicot ieceļojošo personu robežpārbaudes, ir konstatēts trešās valsts pilsonis, kurš neatbilst Šengenas

⁷ Valsts robezsardzes amatpersona ir tiesīga pieņemt lēmumu par ārzemnieka aizturēšanu, ja ir pamats uzskatīt, ka viņš izvairīsies no izraidīšanas procedūras vai traucēs tās sagatavošanu vai pastāv ārzemnieka bēgšanas iespējamība, un to pamato kāds no šādiem apstākļiem: 1) ārzemnieks slēpj savu identitāti, sniedz nepatiesas ziņas vai citādi atsakās sadarboties; 2) ārzemnieks šķērsojis ārējo robežu, izvairoties no robežpārbaudēm, kā arī izmantojis viltotu ceļošanas dokumentu, viltotu vīzu vai uzturēšanās atļauju; 3) ārzemnieks nevar norādīt vietu, kur viņš uzturēsies līdz attiecīgās izraidīšanas procedūras beigām, un iesniegt dzīvokļa vai mājas īpašnieka rakstveida apliecinājumu par apņemšanos nodrošināt viņa izmitināšanu vai nevar uzrādīt naudas summu, ar ko pietiek viesnīcas rezervēšanai līdz viņa izraidīšanai; 4) kompetenta valsts vai ārvalsts iestāde sniegusi informāciju, kas ir par pamatu tam, lai uzskatītu, ka ārzemnieks apdraud valsts drošību, sabiedrisko kārtību vai drošību; 5) ārzemnieks ir iesaistīts nelegālās imigrācijas veicināšanā; 6) ārzemnieks ir notiesāts par Latvijas Republikā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, par ko paredzētais sods ir saistīts ar brīvības atņemšanu vismaz uz vienu gadu; 7) ārzemnieks iepriekš izvairījies no izraidīšanas procedūras Latvijas Republikā vai citā Eiropas Savienības dalībvalstī; 8) ārzemnieks nepamatoti nav izpildījis izbraukšanas rīkojumu; 9) ārzemnieks nepamatoti nav ievērojis noteikto pienākumu reģistrēties attiecīgajā Valsts robezsardzes struktūrvienībā; 10) ārzemnieks iepriekš patvaļīgi atstājis aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centru vai aizturēšanas telpas; 11) ārzemnieks ieceļojis Latvijas Republikā, neievērojot lēmumu par iekļaušanu sarakstā vai lēmumu par ieceļošanas aizliegumu Šengenas teritorijā.

robežas kodeksa ieceļošanas nosacījumiem (piem., trešās valsts pilsonim nav vīzas, neatbilstošs ceļošanas mērķis, finanšu līdzekļu trūkums u.c.), attiecībā uz šo trešās valsts pilsoni izdod lēmumu par atteikumu ieceļot. Atgriešanas lēmumu šādos gadījumos nepieņem. Trešās valsts pilsoni, attiecībā uz kuru ir pieņemts lēmums par atteikumu ieceļot, nosūta atpakaļ uz valsti, no kuras viņš ir ieradies;

- 2) trešās valsts pilsonis konstatēts pie ārējas robežas uzreiz pēc tiešas nelikumīgas valsts robežas šķērsošanas. Trešās valsts pilsoni nodod valstij, no kuras viņš ir ieceļojis, noslēgtā atpakaļuzņemšanas līguma vai starpvalstu vienošanās ietvaros;
- 3) trešās valsts pilsonis pakļauts atpakaļnosūtīšanas procedūrai krimināltiesisku sankciju dēļ vai trešās valsts pilsonim piemēro izdošanas procedūru krimināltiesiskajā jomā (Direktīvas 2(2) (b) pants). Šāda trešās valsts pilsoņa atpakaļnosūtīšanu veic Valsts policija un prokuratūra.

Lai gan Latvijā nav plašu publisku diskusiju par trešo valstu pilsoņu izraidīšanas jautājumiem, tomēr efektīva atgriešana ir valsts prioritāte migrācijas jomā. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkts sadarbībā ar EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroju 2017. gada 22. un 23. martā rīkoja starptautisku konferenci par trešo valstu pilsoņiem, kuru izraidīšana vai atgriešanās izcelsmes valstī nav iespējama. Pasākumā piedalījās pārstāvji no desmit Eiropas Savienības valstīm, kā arī no Norvēģijas, Gruzijas, Ukrainas, Armēnijas, Azerbaidžānas un Moldovas, lielākoties atbildīgo migrācijas dienestu eksperti. Starp pasākuma dalībniekiem bija arī IOM, UNHCR, Baltijas jūras valstu padomes pārstāvji. Konferences ietvaros tika pārrunātas tādas tēmas kā valstu normatīvais regulējums, izaicinājumi un labā prakse darbā ar personām, kuru izraidīšana nav iespējama. Vienlaikus tika pievērsta uzmanība arī starptautiskajām tiesību normām, cilvēktiesību jautājumiem un padziļināti pārrunātas nepilngadīgo personu tiesības. Atklāšanas runā Iekšlietu ministrijas valsts sekretāra vietnieks Dimitrijs Trofimovs norādīja, ka migrācijas krīzes kontekstā liela nozīme ir informācijas apmaiņai, kā arī praktiskai valstu sadarbībai un atzina, ka konference ir lieliska iespēja pārrunāt tiesiskos un praktiskos šķēršļus izraidīšanas īstenošanai, vienlaikus paturot prātā cilvēktiesību nozīmi un nepieciešamību nodrošināt tiesiskās garantijas personām, kuru izraidīšana nav iespējama.

2. SISTEMĀTISKA IZBRAUKŠANAS RĪKOJUMU UN LĒMUMU PAR PIESPIEDU IZRAIDĪŠANU IZDOŠANA

Atgriešanas lēmumus izdod gan Pilsonības migrācijas lietu pārvalde, gan Valsts robežsardze. Iestāžu kompetence ir noteikta Imigrācijas likumā.

Atgriešanas lēmums netiek izsniegts personai, kuras atrašanās vieta nav zināma, jo nav iespējams iepazīstināt šo personu ar lēmumu un tā saturu.

Atbildīgā iestāde par nelikumīgo migrantu identificēšanu ir Valsts robežsardze, kas veic šādus pasākumus:

- imigrācijas kontroli un profilēšanu, pamatojoties uz riska analīzi;
- pārbaudes izlases kārtībā un mērķtiecīgas pārbaudes.

Saskaņā ar Imigrācijas likumu⁸, ja trešās valsts pilsoņa nelikumīga uzturēšanās Latvijā konstatēta tad, kad viņš izceļo, šķērsojot ārējo robežu, un nav iespējams izdot izbraukšanas rīkojumu līdz starptautiska reisa transporta atiešanai, Valsts robežsardzes amatpersona informē trešās valsts pilsoni par to, ka attiecībā uz

⁸ Imigrācijas likums, 41. pants, Latvijas Vēstnesis, Nr.169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

viņu tiks izdots izbraukšanas rīkojums, kuram var tikt pievienots lēmums par ieceļošanas aizliegumu Šengenas teritorijā. Šajā gadījumā Valsts robežsardze vai Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde 10 dienu laikā no trešās valsts pilsoņa izceļošanas dienas atbilstoši likumā noteiktajai kompetencei izdod izbraukšanas rīkojumu un tas stājas spēkā tā izdošanas dienā. Izbraukšanas rīkojumu, tajā ietvertā lēmuma par ieceļošanas aizliegumu Šengenas teritorijā būtību un apstrīdēšanas kārtību trešās valsts pilsonim nosūta uz viņa norādīto adresi, izskaidrojot to valodā, kuru trešās valsts pilsonis saprot vai kura viņam pamatoti būtu jāsaprot.

Latvijā atgriešanas lēmums ir atsevišķs administratīvais akts, kurā neietver citus lēmumus, piemēram, lēmumu par likumīgās uzturēšanās izbeigšanu vai atteikumu piešķirt starptautisko aizsardzību. Gadījumā, ja atgriešanas procedūrā pieņem lēmumu par ieceļošanas aizlieguma noteikšanu, to iekļauj atgriešanas lēmumā.

Atgriešanas lēmums tiek izdots pēc tam, kad ir stājies spēkā lēmums, ar kuru atteikta starptautiskā aizsardzība vai kad tiek konstatēts, ka persona nav izceļojusi lēmumā par uzturēšanās atļaujas anulēšanu norādītajā termiņā. Parasti atgriešanas lēmums tiek pieņemts dažu dienu laikā pēc iepriekšminēto apstākļu iestāšanās, jo visi šie lēmumi tiek pieņemti vienā iestādē – Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē.

Atgriešanas lēmums ir administratīvs akts, kura ilgumu nosaka Administratīvā procesa likums. Izpildes termiņš ir 5 gadi. Katra lieta tiek skatīta individuāli un, pieņemot lēmumu, tiek izvērtēti visi iespējamie riski, tajā skaitā neizraidīšanas princips. Gadījumā, ja trešās valsts pilsonim piemēro piespiedu izraidīšanas procedūru, viņam sniedz detalizētu informāciju par plānoto izceļošanu (datums, laiks, maršruts, transporta veids, galamērķa valsts). Lēmumā norāda, ka trešās valsts pilsonim jāizceļo no ES dalībvalstu teritorijas, bet ne vienmēr tiek norādīts, uz kuru trešo valsti ir jāizceļo.

3. BĒGŠANAS RISKS

Tabula 3-1
BĒGŠANAS RISKA NOVĒRTĒŠANA

Kritēriji, kas tiek ņemti vērā, izvērtējot bēgšanas riska iespējamību	Jā/ Nē	Komentāri
Atteikšanās sadarboties identifikācijas procesā, piemēram, viltotu dokumentu lietošana, dokumentu iznīcināšana, un/vai atteikšanās no pirkstu nospiedumu noņemšanas	Jā	Iestrādāts Imigrācijas likumā, transponējot Atgriešanas direktīvas nosacījumus.
Vardarbīga vai krāpnieciska pretošanās izraidīšanas procedūrai	daļēji	Imigrācijas likumā ⁹ ir paredzēts, ka nepatiesu ziņu sniegšana ir viens no apstākļiem, kas pamato trešo valstu pilsoņu bēgšanas iespējamību. Vardarbība nav iekļauta kritēriju sarakstā, kas pamato bēgšanas risku.

⁹ Imigrācijas likums, 51. pants, Latvijas Vēstnesis 169 (2744), 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

Skaidri izteikts nodoms nepiekrīst atgriešanas lēmumam	daļēji	Minētais elements nav skaidri definēts. Imigrācijas likumā ir iekļauts kritērijs ar plašāku nozīmi – persona atsakās sadarboties.
Nepiekrīšana noteiktajam brīvprātīgās izceļošanas laika periodam	Jā	Iestrādāts Imigrācijas likumā ¹⁰ , transponējot Atgriešanas direktīvas nosacījumus.
Notiesāšana par nopietna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu kādā ES dalībvalstī	daļēji	Imigrācijas likumā ir noteikts kritērijs, kas paredz, ka bēgšanas risku pamato tikai ar noziedzīgu nodarījumu ¹¹ , kas ir izdarīts Latvijas Republikā un kas ir saistīts ar brīvības atņemšanu vismaz uz vienu gadu
Pierādījumi par iepriekšēju bēgšanu	Jā	Iestrādāts Imigrācijas likumā, transponējot Atgriešanas direktīvas nosacījumus.
Maldinošas informācijas sniegšana	Jā	Iestrādāts Imigrācijas likumā, transponējot Atgriešanas direktīvas nosacījumus.
Neatbilstība pasākumiem, kas vērsti pret bēgšanas novēršanu	Jā	Iestrādāts Imigrācijas likumā, transponējot Atgriešanas direktīvas nosacījumus.
Nepiekrīšana ieceļošanas aizliegumam	Jā	Iestrādāts Imigrācijas likumā, transponējot Atgriešanas direktīvas nosacījumus.
Finansiālo resursu trūkums	Jā	Iestrādāts Imigrācijas likumā, transponējot Atgriešanas direktīvas nosacījumus.
Neatļauta tālāka pārvietošanās uz citu ES dalībvalsti	Jā	Iestrādāts Imigrācijas likumā, transponējot Atgriešanas direktīvas nosacījumus.
Cits	Jā	Imigrācijas likumā ir noteikti šādi papildu kritēriji, kas pamato bēgšanas iespējamību: - trešās valsts pilsonis šķērsojis ārējo robežu, izvairoties no robežpārbaudēm, izmantojis viltotu ceļošanas dokumentu, viltotu vīzu vai uzturēšanās atļauju; - trešās valsts pilsonis ir iesaistīts nelikumīgās imigrācijas veicināšanā, - kompetentā valsts vai ārvalsts iestāde sniegusi informāciju, kas ir par pamatu tam, lai uzskatītu, ka trešās valsts pilsonis apdraud valsts drošību vai sabiedrisko kārtību; - trešās valsts pilsonis nevar norādīt vietu, kur viņš uzturēsies līdz attiecīgās izraidīšanas procedūras beigām, un iesniegt dzīvokļa vai mājas īpašnieka rakstveida apliecinājumu par apņemšanos nodrošināt viņa izmitināšanu.

¹⁰ Imigrācijas likums, 51. pants, Latvijas Vēstnesis, Nr. 169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

¹¹ Imigrācijas likums, 51. pants, Latvijas Vēstnesis, Nr. 169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

4. IZBRAUKŠANAS RĪKOJUMU UN LĒMUMU PAR PIESPIEDU IZRAIDĪŠANU EFEKTĪVA IZPILDE

4.1. Savstarpēja ES dalībvalstu atgriešanas lēmumu atzīšana

Trešās valsts pilsoņi, kuriem ir izdoti citu ES dalībvalstu izbraukšanas rīkojumi (lēmumi par brīvprātīgo izceļošanu), bieži izmanto Latvijas teritoriju izceļošanai no ES dalībvalstu teritorijas. Līdz ar to Latvija ir pievienojusies Šengenas rokasgrāmatas 39.pielikumam, bet ievērojot, ka ne visas ES dalībvalstis ir pievienojušās minētajam pielikumam, Latvijā ir noteikta īpaša citu ES dalībvalstu izdotu izbraukšanas rīkojumu atzīšanas procedūra (tiek pieņemts lēmums par citas ES dalībvalsts izdota izbraukšanas rīkojuma atzīšanu).

Pēc citas ES dalībvalsts izdotā izbraukšanas rīkojuma izpildes, Latvija informē attiecīgo ES dalībvalsti par tā izpildi.

4.2. Ceļošanas dokumenti

Eiropas ceļošanas dokumenti tiek izdoti trešo valstu pilsoņiem, kuri ir pakļauti izraidīšanas procedūrai un kuriem nav iespējams saņemt derīgu ceļošanas dokumentu (pasi vai atgriešanās apliecību), ar pilsonības valsts vēstniecības starpniecību.

Latvija izdod Eiropas ceļošanas dokumentus identificētiem trešās valsts pilsoņiem, kuriem nav iespējams iegūt ceļošanas dokumentu. Eiropas ceļošanas dokuments tiek izdots arī tādā gadījumā, ja valsts, uz kuru trešās valsts pilsonis tiek izraidīts, neatzīst šo dokumentu.

Valsts robežsardze kā iestāde, kas ir atbildīga par trešās valsts pilsoņu identifikāciju, nosūta pieprasījumu trešās valsts pilsoņa pilsonības valsts diplomātiskajai vai konsulārajai pārstāvniecībai par ceļošanas dokumenta izsniegšanu, vai sagatavotajā atpakaļuzņemšanas pieprasījumā iekļauj norādījumu par nepieciešamību izdot trešās valsts pilsonim ceļošanai derīgu dokumentu. Gadījumā, ja ceļošanas dokumenta iegūšana, izmantojot minētos instrumentus, nav iespējama, trešās valsts pilsonim tiek izsniegts Eiropas ceļošanas dokuments.

Atpakaļuzņemšanas piemērošanas gadījumā termiņi ir noteikti līgumā par atpakaļuzņemšanu. Pieprasījumu vēstniecībai nosūta pēc iespējas ātrāk, lai neaizkavētu trešās valsts pilsoņa izraidīšanu.

Eiropas ceļošanas dokumenta izsniegšana neaizņem ilgu laiku, jo to ir tiesīgas izdot iestādes, kuras pieņem atgriešanas lēmumu (gan Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, gan Valsts robežsardze).

4.3. Aizturēšana

Tabula 4 -1
AIZTURĒTO TREŠO VALSTU PILSOŅU SKAITS 2012-2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Kopējais aizturēto trešo valstu pilsoņu skaits	206	175	263	743	671
Vīrieši	188	159	229	639	591
Sievietes	18	16	34	104	80
Ģimenes	3	3	1	0	1
Nepavadītas nepilngadīgas personas	0	0	9	26	33

Trešās valsts pilsoni izraidīšanas procedūras ietvaros var aizturēt. Saskaņā ar Imigrācijas likumu¹² nevar aizturēt nepilngadīgu trešās valsts pilsoni, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu.

Maksimālais aizturēšanas termiņš ir 6 mēneši.¹³ Īpašos gadījumos aizturēšanas termiņu var pagarināt uz papildu 12 mēnešiem (ja trešās valsts pilsonis nesadarbojas, aizkavējas ceļošanas dokumenta saņemšana). Tātad maksimālais kopējais aizturēšanas termiņš īpašos gadījumos var sasniegt 18 mēnešus.¹⁴

Aizturēt trešās valsts pilsoni, kurš nelikumīgi uzturas Latvijas teritorijā, ir tiesīgi: Valsts policija (uz 3 stundām, lai personu nodotu Valsts robežsardzei) un Valsts robežsardze (uz laiku līdz 10 diennaktīm). Lēmumu par trešās valsts pilsoņa aizturēšanu var pieņemt tiesa (uz laiku, kas ir ilgāks par 10 diennaktīm).

Gadījumā, ja Valsts robežsardzei neizdodas realizēt trešās valsts pilsoņa izraidīšanu 10 dienu laikā, trešās valsts pilsoni nogādā tiesā. Tiesnesis var pieņemt lēmumu par aizturēšanas termiņa pagarināšanu vai atteikumu pagarināt aizturēšanas termiņu. Tiesas lēmums var noteikt trešās valsts pilsoņa aizturēšanu līdz 2 mēnešiem. Gadījumā, ja 2 mēnešu laikā neizdodas realizēt trešās valsts pilsoņa izraidīšanu un pamats viņa aizturēšanai saglabājas, tiesa var pagarināt aizturēšanas termiņu vēl uz 2 mēnešiem vai pieņemt lēmumu par aizturēšanas atteikumu. Tiesa var pieņemt lēmumu par trešās valsts pilsoņa aizturēšanas pagarināšanu ik pēc 2 mēnešiem. Trešās valsts pilsonim pašam ir tiesības pārsūdzēt lēmumu par aizturēšanu tiesā no aizturēšanas brīža. Informācija par trešās valsts pilsoņa tiesībām pārsūdzēt aizturēšanu ir iekļauta lēmumā par aizturēšanu. Tiesa nekavējoties izskata trešās valsts pilsoņa iesniegto apelāciju par aizturēšanu. Trešās valsts pilsonis var iesniegt iesniegumu par lēmuma pārsūdzēšanu no aizturēšanas brīža.

Trešās valsts pilsonim ir tiesības pašam pārsūdzēt pieņemto lēmumu par viņa aizturēšanu, tajā skaitā par aizturēšanas pamatojumu un ilgumu.

¹² Imigrācijas likums, 51. pants, Latvijas Vēstnesis, Nr. 169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

¹³ Imigrācijas likums, 54. pants, Latvijas Vēstnesis, Nr. 169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

¹⁴ Imigrācijas likums, 54. pants, Latvijas Vēstnesis, Nr. 169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

Tabula 4 - 2
AIZTURĒŠANAS KAPACITĀTE UZ 2016.GADA 31.DECEMBRI

		Situācija uz 2016.gada 31.decembri	Komentāri
Aizturēšanas centru skaits		1	Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrs "Daugavpils"
Pieejamo vietu skaits aizturēšanas centrā	Vīrieši	67	Ārzemnieki aizturēšanas centrā tiek izmitināti trīs blokos: vīriešu patvēruma meklētāju bloks (36 vietas) un vīriešu ārzemnieku bloks (31 vieta), sieviešu un ģimenes bloks, kurā tiek izmitinātas ģimenes, sievietes un nepilngadīgie bez pavadības.
	Sievietes	17	
	Ģimenes		
	Nepavadīti nepilngadīgie		
Kopā		84	

Saskaņā ar Imigrācijas likumu trešās valsts pilsoni, ja pastāv draudi valsts drošībai vai bēgšanas risks, trešās valsts pilsoni var izmitināt Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vietā uz īsu laika posmu (līdz 10 darba dienām). Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vietā nedrīkst ievietot īpaši aizsargājamās personas, kuras aizturētas Imigrācijas likumā noteiktajā kārtībā. Imigrācijas likuma kārtībā aizturētus trešo valstu pilsoņus izmitina atsevišķi no kriminālprocesuālā kārtībā aizturētām, apcietinātām un notiesātām personām. Aizturēšanas vietu skaitu nosaka atkarībā no dzīvojamās telpas platības, kas ir noteikta vienai izmitināmai personai. Minimālā platība uz vienu personu nedrīkst būt mazāka par 4 m².¹⁵

2012. gadā Latvijā tika sagatavots Ministru kabineta rīkojums¹⁶, kurā tiek aprakstīti pasākumi un saskaņota rīcība saistībā ar patvēruma meklētāju iespējamo masveida ierašanos Latvijā no krīzes skartām valstīm. Pasākumu plānā ir noteikta kārtība ārkārtas situācijas risināšanai, paredzot trešo valstu pilsoņu izmitināšanas un uzturēšanās nosacījumu nodrošināšanu.

Pasākumu plānā ir noteikta kārtība ārkārtas situācijas risināšanai, nosakot trešo valstu pilsoņu izmitināšanas un uzturēšanās nosacījumu nodrošināšanu. Trešo valstu piederīgo masu pieplūduma gadījumā Latvija varēs nodrošināt Atgriešanas direktīvas 16. pantā minētos standartus. Šādā gadījumā darbības notiks Pasākumu plāna¹⁷ ietvaros sadarbībā ar šī plāna īstenošanā iesaistītajām iestādēm un organizācijām. Ārkārtas situācijas gadījumā trešo valstu pilsoņiem tiks nodrošinātas garantijas, kas nav mazākas par Atgriešanas direktīvas 16.

¹⁵ Ministru kabineta noteikumi Nr.231 "Noteikumi par aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centra un patvēruma meklētāju izmitināšanas telpu iekārtošanu un aprīkošanu". Latvijas Vēstnesis, Nr.89, 09.05.2017.

¹⁶ Ministru kabineta rīkojums "Par Pasākumu plānu institūciju saskaņotai rīcībai saistībā ar patvēruma meklētāju iespējamo masveida ierašanos Latvijā no krīzes skartām valstīm" Latvijas Vēstnesis, Nr.106, 20.11.2012. – [stājās spēkā 04.07.2012.]

¹⁷ Ministru kabineta rīkojums "Par Pasākumu plānu institūciju saskaņotai rīcībai saistībā ar patvēruma meklētāju iespējamo masveida ierašanos Latvijā no krīzes skartām valstīm" Latvijas Vēstnesis, Nr. 106, 20.11.2012. – [stājās spēkā 04.07.2012.]

pantā noteikto. Latvijā nav bijis trešo valstu pilsoņu masveida pieplūdums, kuru izraidīšana būtu radījusi palielinātu slogu iesaistītajām iestādēm.

4.4. Aizturēšanai alternatīvu līdzekļu izmantošana izraidīšanas procedūras ietvaros

Tabula 4 - 3
AIZTURĒŠANAS ALTERNATĪVAS

Aizturēšanai alternatīvie līdzekļi	Jā/ Nē
Pienākums reģistrēties (piemēram, policijā vai imigrācijas dienestā)	Jā, trešās valsts pilsonim nosaka šādu pienākumu ar lēmumu. Reģistrēšanas regularitāti nosaka atkarībā no trešās valsts pilsoņa lietas apstākļiem. Ja trešās valsts pilsonis nepilda pienākumu reģistrēties, viņu var aizturēt un ievietot Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā.
Pienākums nodot personu apliecinošo vai ceļošanas dokumentu	Jā. Trešās valsts pilsonim nosaka šādu pienākumu ar lēmumu. Trešās valsts pilsonis personu apliecinošu dokumentu nodod Valsts robežsardzes amatpersonai. Saņemto dokumentu glabā Valsts robežsardzes struktūrvienībā un atdod personai pirms izraidīšanas.
Noteiktas dzīvesvietas prasība (piemēram, dzīvošana konkrētā adresē)	Nē
Atbrīvošana pret galvojumu	Nē
Elektroniska uzraudzība	Nē
Galvotāja uzraudzība	Nē
Atbrīvots pie aprūpes darbinieka vai aprūpes plāna ietvaros	Nē

Valsts robežsardze kā iestāde, kas ir atbildīga par aizturēšanai alternatīvo līdzekļu piemērošanu un to izpildes kontroli, ir konstatējusi, ka ne vienmēr aizturēšanai alternatīvie līdzekļi attur personu no bēgšanas, tādēļ to izmantošana ne visos gadījumos spēj nodrošināt efektīvu trešās valsts pilsoņa izraidīšanu.

5. PROCESUĀLĀS GARANTIJAS UN TIESISKĀS AIZSARDZĪBAS LĪDZEKĻI

Lēmumu par trešās valsts pilsoņa izraidīšanu pieņem, vērtējot katru gadījumu atsevišķi. Pieņemot atgriešanas lēmumu, iestāde izvērtē un analizē situāciju valstī, uz kuru plānots izraidīt trešās valsts pilsoni (vai nepastāv kara darbība, nav dabas katastrofas u.c.), pārbauda trešās valsts pilsoņa sniegto informāciju par iespējamām draudiem atgriešanas galamērķa valstī. Ja ir konstatēts, ka trešās valsts pilsonis pilsonības valstī tiks pakļauts nāves sodam, spīdzināšanai, necilvēcīgai vai pazemojošai attieksmei vai sodīšanai, izvērtē iespēju izraidīt trešās valsts pilsoni uz citu valsti, kurā viņam ir likumīgas tiesības uzturēties vai viņa izraidīšanu aptur. Izņēmumu neizraidīšanas principa piemērošanā trešās valsts pilsoņu izraidīšanas procedūrā nav.

Personai ir tiesības septiņu dienu laikā pēc tam, kad stājies spēkā izbraukšanas rīkojums vai lēmums par piespiedu izraidīšanu un tajos ietvertais lēmums par ieceļošanas aizliegumu Šengenas teritorijā, tos apstrīdēt padošanās kārtībā augstākā iestādē. Savukārt augstākas iestādes lēmumu var pārsūdzēt Administratīvajā rajona tiesā septiņu dienu laikā no tā spēkā stāšanās dienas. Administratīvās rajona tiesas spriedumu var pārsūdzēt, iesniedzot kasācijas sūdzību Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentam.

Saskaņā ar Imigrācijas likumu atgriešanas lēmumu darbība tiek apturēta apstrīdēšanas stadijā. Tālākā pārsūdzības stadijā lēmumu darbība netiek apturēta.

6. ĢIMENES DZĪVE, BĒRNU UN VESELĪBAS JAUTĀJUMI

Saskaņā ar Imigrācijas likumu īslaicīgās aizturēšanas vietā neievieto trešās valsts pilsoni, kas ir mazāk aizsargāta persona — nepilngadīga persona, persona ar invaliditāti, persona vecumā, kuru sasniežot, Latvijā piešķir vecuma pensiju, grūtniece, viens no vecākiem, ar kuru kopā ir vecāku nepilngadīgais bērns (bērni), un persona, kas pārcietusi nopietnu psiholoģisku, fizisku vai seksuālu vardarbību. Šis mazāk aizsargāto trešās valsts pilsoņu raksturojums ir piemērojams attiecībā uz visiem trešās valsts pilsoņiem visos izraidīšanas procedūras posmos.

Latvijas kompetentās iestādes, pieņemot izbraukšanas rīkojumu, vērtē katru gadījumu individuāli, tajā skaitā, ņemot vērā bērnu labākās intereses. Nepilngadīgā trešās valsts pilsoņa bez pavadības likumiskais pārstāvis, kuru nozīmē Bāriņtiesa, nodrošina bērna labāko interešu un tiesību ievērošanu visa izraidīšanas procesā, tai skaitā izbraukšanas rīkojuma izdošanā.

Latvijas Republikas tiesību normas nosaka, ka atgriešanas lēmumu izdod attiecībā uz katru trešās valsts pilsoni, kurš nelikumīgi uzturas Latvijā. Ir paredzēta iespēja pagarināt atgriešanas lēmuma izpildi uz laiku, kas nepārsniedz 1 gadu. Lemjot par atgriešanas lēmuma izpildes termiņa pagarināšanu, ņem vērā katra gadījuma apstākļus, jo īpaši uzturēšanās ilgumu, ģimenes vai sociālās saites, izglītības iestādes apmeklēšanu. Atgriešanas lēmumu attiecībā uz nepilngadīgu trešās valsts pilsoni bez pavadības var nepieņemt, ja ir pamats piešķirt viņam tiesisko statusu vai nav iespējams īstenot viņa izraidīšanu, piemēram, ja nepilngadīgais bez pavadības nav ilgstoši identificēts vai nav iespējams noteikt viņa valstisko piederību.

Tabula 6 - 1
ELEMENTI, KO ŅEM VĒRĀ, NOSAKOT BĒRNA LABĀKĀS INTERESES

Vērā ņemamie aspekti	Jā/ Nē	Komentāri
Bērna identitāte	Jā	Katrs gadījums tiek vērtēts individuāli, ņemot vērā lietas apstākļus, kā arī bērna vai bērna likumiskā pārstāvja viedokli.
Vecāku vai aizbildņa viedoklis	Jā	
Bērna viedoklis	Jā	
Ģimenes saglabāšana vai attiecību atjaunošana	Jā	
Bērna aprūpe, drošība un aizsardzība	Jā	
Neaizsargātība	Jā	
Bērna tiesības uz veselību	Jā	
Pieeja izglītībai	Jā	

Ja personai ir izsniegts izbraukšanas rīkojums un norādītajā termiņā veselības problēmu dēļ (nepieciešami apstiprinoši dokumenti par veselības stāvokli) nav iespējams izceļot, rīkojuma termiņš var tikt pagarināts līdz vienam gadam.

Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā "Daugavpils" ārstniecības persona veic grūtnieces medicīnisko novērošanu un sagatavo slēdzienu par viņas veselības stāvokli pirms izraidīšanas. Gadījumā, ja veselības stāvoklis neļauj veikt grūtnieces izraidīšanu vai grūtniecības sasniegtā termiņa dēļ nav iespējama viņas izraidīšana par gaisa telpu, izraidīšana tiek atlikta.

Īpaši aizsargājamās personas aizturēšana nav aizliegta. Apstākļi, ka persona ir īpaši aizsargājama, var tikt uzskatīti par humānu apsvērumu, kura dēļ aizturēšana nav vēlama, tādēļ ir piemērojams aizturēšanai alternatīvs līdzeklis.

Nepilngadīgu trešās valsts pilsoni bez pavadības, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, neaiztur. Nepilngadīgu trešās valsts pilsoni, kurš ir vecāku pavadībā neaiztur, bet var izmitināt aizturēšanas centrā kopā ar vecākiem, kuri ir aizturēti.

Kompetentās iestādes, organizējot nepilngadīga trešās valsts pilsoņa bez pavadības izraidīšanu, saskaras ar nepieciešamību veikt pasākumus, kas ir saistīti ar bērna vecāku meklēšanu viņa pilsonības valstī. Problēmas rada trešo valstu nevēlēšanās sadarboties.

Tiesībsargs savā 2015. gada ziņojumā¹⁸ norādījis, ka Valsts robežsardze ir uzlabojusi praksi attiecībā uz nepilngadīgas personas bez pavadības izraidīšanu, īstenojot izbraukšanas rīkojuma vai lēmuma par piespiedu izraidīšanu izpildi tikai tad, kad nodrošināta šīs nepilngadīgās personas nodošana ģimenes loceklim, vecāku likumiskajam pārstāvim, vai pārstāvim, kas nodrošina bērnu tiesību ievērošanu šajā valstī.

7. BRĪVPRĀTĪGA IZCEĻOŠANA

Ārzemniekam, pārkāpjot vīzā noteikto uzturēšanās termiņu, pārkāpjot bezvīzu režīma nosacījumus, vai arī uzturoties Latvijas Republikā bez derīgas vīzas vai uzturēšanās atļaujas, lai izceļotu no Latvijas Republikas, ir jāsaņem izbraukšanas rīkojums. Lai saņemtu izbraukšanas rīkojumu, persona iesniedz rakstisku paskaidrojumu par uzturēšanās nosacījumu Latvijas Republikā pārkāpšanas iemesliem, derīgu ceļošanas dokumentu un dokumentu, kas apliecina izceļošanas datumu.

Izbraukšanas rīkojumā uzliktā pienākuma izpildei nosaka termiņu no 7 līdz 30 dienām. Trešās valsts pilsonim ir tiesības izpildīt šo pienākumu agrāk, nekā noteikts izbraukšanas rīkojumā.

Brīvprātīgās izceļošanas termiņš tiek noteikts īsāks par 7 dienām gadījumos, kad:

- var tikt konstatēts bēgšanas risks;
- iesniegums uzturēšanās atļaujai ir noraidīts;
- pieprasot uzturēšanās atļauju, trešās valsts pilsonis ir sniedzis nepatiesas ziņas, vai uzturēšanās atļaujas pieprasīšana ir nepārprotami nepamatota.

Lemjot par izbraukšanas rīkojumā noteikto izceļošanas termiņu, tiek ņemti vērā lietas individuālie aspekti, piemēram, trešās valsts pilsoņa izredzes atgriezties izcelsmes valstī un viņa rīcība, sadarbojoties ar atbildīgajām valsts iestādēm.

Amatpersonai, kas izdevusi izbraukšanas rīkojumu, pēc trešās valsts pilsoņa lūguma ir tiesības pagarināt noteikto izceļošanas termiņu uz laiku, kas nepārsniedz vienu gadu. Pieņemot lēmumu par izceļošanas termiņa pagarināšanu, ņem vērā trešās valsts pilsoņa uzturēšanās ilgumu, ģimenes un sociālās saiknes, kā arī, vai nepilngadīgā persona apmeklē skolu.

Latvijā ir informācijas sistēma, kurā iekļauj informāciju par trešās valsts pilsoņa izceļošanas faktiem. Tomēr problēmas rodas, ja trešās valsts pilsonis izceļo, šķērsojot citas ES dalībvalsts ārējo robežu.

Lai atrisinātu šo problēmu, Latvija izmanto šādus mehānismus:

- 1) Šengenas rokasgrāmatas 39.pielikums,
- 2) vienošanās ar Lietuvu un Igauniju par informācijas apmaiņu par trešās valsts pilsoņiem, kuri izceļo caur vienas puses ārējo robežu, izpildot otrās puses izdoto atgriešanas lēmumu.

¹⁸ Latvijas Republikas tiesībsarga 2015. gada ziņojums. Rīga, 2016. Pieejams <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/petijumi-un-publiciskas-gadazinojumi/gada-zinojumi>

Tabula 7 - 1
IZAICINĀJUMI, KAS SAISTĪTI AR BRĪVPRĀTĪGĀS IZCEĻOŠANAS PERIODU

Izaicinājumi, kas saistīti ar brīvprātīgās izceļošanas periodu	Jā/ Nē/ Atsevišķos gadījumos	Iemesli
Nepietiekams brīvprātīgās izceļošanas perioda garums	Nē	Ja ir pamatots iemesls, kura dēļ trešās valsts pilsonis nevar izceļot atgriešanās lēmumā noteiktajā termiņā, viņš var prasīt izceļošanas termiņa pagarināšanu.
Nozūšana noteiktajā brīvprātīgās izceļošanas periodā	Atsevišķos gadījumos	Kad ir konstatēta trešās valsts pilsoņa bēgšana, viņam izdod lēmumu par piespiedu izraidīšanu.
Brīvprātīgās izceļošanas fakta pārbaude	Atsevišķos gadījumos	Ne vienmēr iespējams iegūt apstiprinājumu par ceļošanas faktu, jo nav vienotas informācijas sistēmas par trešās valsts pilsoņu izceļošanu no ES teritorijas.

8. IECEĻOŠANAS AIZLIEGUMS

Tabula 8 - 1
IEMESLI IECEĻOŠANAS AIZLIEGUMA UZLIKŠANAI

Iemesli ieceļošanas aizlieguma uzlikšanai	Jā/ Nē	Komentāri
Aizbēgšanas risks	Nē	Minētais nosacījums kā tāds nav pamatojums ieceļošanas aizlieguma noteikšanai, bet tas ir pamats lēmuma par piespiedu izraidīšanu pieņemšanai, kurā iekļauj ieceļošanas aizliegumu (bet ieceļošanas aizliegums nav iekļaujams automātiski, jo ir izņēmumi un ieceļošanas aizlieguma termiņu nosaka individuāli).
Trešās valsts pilsonis rada draudus valsts drošībai vai sabiedriskajai kārtībai	Jā	
Trešās valsts pilsonis uzturēšanās atļaujas iesniegumā sniedzis nepatiesas ziņas vai iesniegtie dokumenti iegūti prettiesiski vai it viltoti	Jā	
Nav izpildīts izbraukšanas rīkojums	Jā	

Trešās valsts pilsonim var noteikt ieceļošanas aizliegumu uz laika posmu no 30 dienām līdz 3 gadiem. Nosakot ieceļošanas aizlieguma termiņu, ņem vērā pārkāpuma izdarīšanas iemeslu un tā objektīvos apstākļus, izdarītā pārkāpuma ilgumu, atbildību mīkstinošus un pastiprinošus apstākļus, trešās valsts pilsoņa subjektīvo attieksmi

pret izdarīto pārkāpumu un pārkāpumus, kas tika izdarīti iepriekšējās ieceļošanas reizēs, trešās valsts pilsoņa saikni ar Latvijas Republiku un citus apstākļus. Ieceļošanas aizliegums stājas spēkā, kad trešās valsts pilsonis ir izceļojis ārpus ES. Ievadot datus par personas izceļošanu sistēmā, dati par personas ieceļošanas aizliegumu automātiski tiek nosūtīti uz SIS.

Ieceļošanas aizliegumu var nenoteikt šādos gadījumos:

- ja nelikumīgās uzturēšanās pārkāpums ir īslaicīgs,
- pastāv objektīvi iemesli, kuru dēļ ir noticis pārkāpums vai ir apstākļi, kas ir izraisījuši trešās valsts pilsoņa tādu rīcību, kuras dēļ viņš pārkāpis uzturēšanās nosacījumus.

Ja trešās valsts pilsonis ignorē ieceļošanas aizliegumu, tas tiek uzskatīts par pārkāpumu.

Tabula 8 - 2

PRAKTISKIE IZAICINĀJUMI IECEĻOŠANAS AIZLIEGUMU IZPILDĪŠANAI

Izaicinājumi	Jā/ Nē	Iemesli
Trešās valsts pilsoņa piekrišana ieceļošanas aizliegumam	Nē	Trešās valsts pilsonis galvenokārt ievēro noteiktos ieceļošanas aizliegumus. Latvijas praksē ir konstatēti atsevišķi gadījumi, kad trešo valstu pilsoņi ar spēkā esošiem ieceļošanas aizliegumiem mēģina atkārtoti ieceļot.
Ieceļošanas aizliegumu pārbaude	Nē	Veicot pārbaudes uz robežas, katram trešās valsts pilsonim pārbauda ieceļošanas aizlieguma esamību.
Sadarbība ar citām ES dalībvalstīm ieceļošanas aizlieguma uzlikšanai	Nē	Latvijas kompetentās iestādes amatpersonas nav saskārušās ar šāda veida problēmu.
Sadarbība ar izcelsmes valsti	Nē	Latvijas kompetentās iestādes amatpersonas nav saskārušās ar šāda veida problēmu.

9. SECINĀJUMI

Apkopotā informācija liecina, ka Atgriešanas direktīvā noteiktie atgriešanas procedūras standarti ir pienācīgi transponēti Latvijas tiesību aktos. Izvērtējot Eiropas Tiesas pieņemtus spriedumus par Atgriešanas direktīvas normu interpretāciju, secināts, ka Latvijas prakse atbilst spriedumos dotajai interpretācijai.

Ir gūts apstiprinājums, ka pastāv grūtības, kas saistītas ar brīvprātīgas atgriešanās lēmumu izpildes kontroli. Vienlaicīgi Valsts robežsardze uzskata, ka pēc ES tiesību akta pieņemšanas par SIS izmantošanu trešo valstu pilsoņu atgriešanas mērķiem, būs iespējams ES dalībvalstu mērogā noteikt mehānismu dalībvalstu izdoto brīvprātīgās izceļošanas lēmumu izpildes kontrolei.

Pārņemot Atgriešanas direktīvas normas, Latvija veikusi vairākas izmaiņas nacionālajos normatīvajos aktos, kā arī tika veikti vairāki pasākumi, lai palielinātu starpinstitucionālo sadarbību un palielinātu institucionālo kapacitāti atgriešanas procesā:

1. Progress kapacitātē un starpinstitucionālajā sadarbībā:

- Tiek palielināta aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centra kapacitāte, kā arī ir izveidots jauns centrs netālu no Rīgas;
- Tiek uzlabota sadarbības efektivitāte ar aizbildniecības sistēmas (bāriņtiesa) un sociālajiem dienestiem;
- Regulāri tiek celta atgriešanas jomā strādājošo speciālistu kvalifikācija, kā arī tiek organizēti pieredzes apmaiņas pasākumi;
- Valsts robežsardzes struktūrvienībām, kas nodarbojas ar izraidīšanu, papildus piešķirtas 25 štata vietas.

2. Izmaiņas normatīvajā līmenī:

- Latvijā ir paredzēta procedūra citas ES dalībvalsts izdoto atgriešanas lēmumu atzīšanā;
- Trešās valsts pilsonis ir tiesīgs 7 dienu laikā apstrīdēt pieņemto atgriešanas lēmumu augstākstāvošā iestādē;
- Trešās valsts pilsonis ir tiesīgs pieteikties brīvprātīgās atgriešanās programmai un reintegrācijas programmai, ko īsteno Starptautiskās Migrācijas organizācijas Rīgas birojs;
- Brīvprātīgajai izceļošanai paredzēts laiks ir no 7 līdz 30 dienām;
- Ja ir konstatēta bēgšanas iespējamība, uzturēšanas pieteikums ir nepārprotami nepamatots, uzturēšanās atļaujas pieteikuma pamatā ir krāpšana, kā arī persona apdraud sabiedrisko vai valsts drošību, tad laika posms brīvprātīgajai izceļošanai var tikt noteikts īsāks par 7 dienām;
- Trešās valsts pilsoņa vēlme sadarboties ir pamatkritērijs, nosakot laika posmu brīvprātīgajai izceļošanai;
- Latvijā ir izveidota procedūra *"in absentia"* atgriešanas lēmumu pieņemšanai, kura darbojas efektīvi.

3. Sadarbība ar citam valstīm:

- Tiek izstrādāti un pilnveidoti divpusēji atpakaļuzņemšanas līgumi;
- Valsts robežsardze saziņai ar citām dalībvalstīm izmanto dažādus informācijas apmaiņas kanālus: Eiropas līmenī izveidotās informācijas sistēmas (IRMA, FAR); atgriešanas ekspertu tīkli (FRONTEX kontaktpunktus un Eiropas migrācijas tīkla ekspertu kontaktus);
- Latvija ir vienojusies ar Igauniju un Lietuvu par informācijas par trešās valsts pilsoņu atgriešanas lēmumu izpildi savstarpējo apmaiņu;
- Visus ieceļošanas aizliegumus Latvija iekļauj SIS II.

4. Progress izraidīšanas procedūras īstenošanā:

- Vidēji trešās valsts pilsoņa aizturēšanas termiņš, sākot no nelikumīgās uzturēšanās konstatēšanas līdz piespiedu izraidīšanai, ir 20-25 dienas;
- Piespiedu izraidīšanas laikā tiek nodrošināta trešās valsts pilsoņa medicīniskā uzraudzība.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Latvijas tiesību akti

Imigrācijas likums. – Latvijas Vēstnesis, Nr. 169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]

Ministru kabineta 2017.gada 3.maija noteikumi Nr.231 “Noteikumi par aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centra un patvēruma meklētāju izmitināšanas telpu iekārtošanu un aprīkošanu”. – Latvijas Vēstnesis, Nr. 89, 09.05.2017. – [stājās spēkā 10.05.2017.]

Ministru kabineta 2012. gada 4. jūlija rīkojums Nr.312 “Par Pasākumu plānu institūciju saskaņotai rīcībai saistībā ar patvēruma meklētāju iespējamo masveida ierašanos Latvijā no krīzes skartām valstīm”. – Latvijas Vēstnesis, Nr.106, 20.11.2012. – [stājās spēkā 04.07.2012.]

ES tiesību akti

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi, *Oficiālais Vēstnesis, L 348, 24/12/2008.*

Literatūra

Latvijas Republikas tiesībsarga 2015. gada ziņojums. Rīga, 2016. Pieejams
<http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/petijumi-un-publikacijas/gadazinojumi/gada-zinojumi>